

НАПРЯМ 10. СУДОУСТРІЙ, ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-292-3-73>

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУДОЧИНСТВІ: ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ

Кармаза О. О.

*доктор юридичних наук, професор,
професор Інституту післядипломної освіти
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Ключовою тенденцією сучасних суспільних відносин є застосування цифрових та інноваційних технологій (діджиталізація) у різних сферах життєдіяльності людини і громадянина. Штучний інтелект (далі – ШІ) – це не альтернатива, а реальна необхідність, яка удосконалюється та розвивається. Україна – один із провідних постачальників технологій ШІ у світі [1]. Разом з тим, право України не таке динамічне, щоб встигати за розвитком ШІ.

Застосування ШІ у судочинстві, його вплив на права людини, інші проблеми, які виникають щодо його застосування в Україні, є предметом українських дослідників [2, 3].

Разом з тим, законодавство України, майже, не регулює, але й не обмежує застосування ШІ у різних сферах життя людини. З одного боку, це дає свободу дій, але з іншого – може мати негативні наслідки. Системний аналіз положень Конституції України, наприклад, Цивільного процесуального кодексу України та інших норм законодавства у сфері судочинства доводить, що застосування ШІ в судочинстві України повинно відбуватися в межах, в спосіб та в порядку, визначеному законом. Те, що це питання часу, доводять норми Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні [4], якими пропонується розглянути питання про винесення судових рішень у справах незначної складності на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій ШІ, стану дотримання законодавства та судової практики. Разом з тим, зміст поняття "штучний інтелект" в Україні офіційно не розкрито, не визначено види

(форми) ШІ, принципи його використання, межі, умови та порядок застосування тощо.

Загально відомо, що суддя з Колумбії (США) вже використав ChatGPT в одній із справ й ухвалив рішення з урахуванням відповіді ШІ [5]. З лютого 2023 року в Україні став доступним сервіс ШІ ChatGPT. На сьогодні його застосування проходить апробацію. Ми підтримуємо ідею щодо того, що застосування ШІ у судочинстві має ґрунтуватися на дотриманні єдиних принципів та правил використання ШІ у світі.

Нагадаємо, що у грудні 2018 р. Європейська комісія з питань ефективності правосуддя прийняла Етичну хартію про використання штучного інтелекту в судових системах та їх середовищі (далі – Хартія), в якій, зокрема, вказується на те, що застосування ШІ у сфері правосуддя сприятиме підвищенню ефективності та якості судочинства, але повинно здійснюватися відповідально, з дотриманням основних прав, гарантованих Європейською конвенцією про права людини та Конвенцією Ради Європи про захист персональних даних. В грудні 2021 року Європейська комісія переглянула дорожню карту для забезпечення належного виконання Хартії, в якій, зокрема, запропонувала здійснювати навчання та підвищувати обізнаність громадськості (суддів, прокурорів, адвокатів тощо) щодо застосування ШІ [6].

Стаття 129 Конституції України закріплює перелік основних засад судочинства, але й передбачає, що «законом можуть бути визначені також інші засади судочинства». Тобто перелік основних засад судочинства, закріплених в Конституції України, не є вичерпним, оскільки, наприклад, принцип доступу до правосуддя, принцип незалежності суду, принцип ефективного цивільного процесу тощо містяться в Цивільному процесуальному кодексі України. У зв'язку з цим звернемо увагу й на положення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, де йдеться про необхідність розроблення та запровадження в правосудді України принципів ШІ, які б відповідали напрямкам розвитку ШІ, розробленим Європейською комісією з питань ефективності правосуддя, та яка прийняла Хартію.

При напрацюванні на науковому рівні та закріпленні на законодавчому рівні переліку принципів ШІ, які застосовуватимуться в правосудді України, на нашу думку, слід брати до уваги те, що тема ШІ є мало дослідженою та дискусійною. Вважаємо, що при застосуванні різних видів ШІ вимагається дотримання норм Конституції України та законів України, з метою, зокрема, не заподіяти шкоди людині та людству тощо. Крім того, доцільно взяти за основу акти Ради Європи, акти іноземних країн у сфері застосування ШІ в суді

та через призму норм Конституції та законів України у сфері судочинства розробити і затвердити принципи використання ШІ в правосудді України.

Принагідно зазначимо, що в Рекомендаціях СМ / Рес (2020) 1 щодо впливу алгоритмічних систем на права людини, прийнятих Комітетом міністрів Ради Європи 8 квітня 2020 року, звертається увага на те, що при розробці та запровадженні алгоритмічних систем слід дотримуватися норм та принципів, викладених в Європейській конвенції з прав людини, які є універсальними, неподільними, взаємозалежними та взаємопов'язаними, щоб посилити позитивний ефект та запобігти або мінімізувати можливі несприятливі наслідки. Тобто, дотримуватися принципу верховенства права, принципу законності, принципу прозорості, принципу передбачуваності тощо при запровадженні ШІ у правосудді України.

Хартія виділяє такі принципи ШІ в судочинстві: 1) принцип поваги до основних прав, який, зокрема, полягає у впровадженні ШІ у межах, спосіб та в порядку щоб не порушити основні права людини, гарантовані на міжнародну та національному рівнях; 2) принцип недискримінації, зміст якого, зокрема, розкривається через запобігання розвитку або посиленню будь-якої дискримінації між людьми або групами осіб; 3) принцип якості та безпеки, зокрема, полягає у тому, щоб судові рішення та дані, які в них використані, були захищені та перебували в безпечному технологічному середовищі; 4) принцип прозорості, неупередженості та справедливості – це принципи, зокрема, про те, щоб при використанні штучного інтелекту забезпечити відсутність людського фактору (запобігти втручання людини); 5) принцип «під контролем користувача» гарантує належний рівень автономності, поінформованості користувачів тощо.

Крім того, тема принципів ШІ також висвітлена в Рекомендаціях Комісії з питань цивільно-правових норм з робототехніки (2015/2103 (INL)), в яких наголошується на дотриманні: принципу прозорості, на підставі якого повинна бути можливість обґрунтувати будь-яке рішення, прийняте за допомогою ШІ та яке може суттєво вплинути на життя людини; принципу існування «чорної скриньки», яка фіксує дані про кожну транзакцію, здійснену електронною машиною, включаючи логіку, яка сприяла прийняттю її рішень; принципів доброзичливості, автономії, справедливості, відповідальності, рівності, недискримінація, захисту даних про приватне та сімейне життя особи тощо. Рада Європи також рекомендує при використанні ШІ застосовувати: принцип корисності для громадян, принцип транспарентності (громадяни повинні бути проінформовані про результати діяльності ШІ та мати

право оскаржити їх), принцип стабільності та надійності використання ШІ, принцип прогнозованість потенційних ризиків тощо.

На нашу думку, рекомендації Ради Європи щодо застосування принципів ШІ у правосудді можуть бути покладені в основу окремого закону про використання в сфері правосуддя ШІ чи закону про внесення змін до чинного законодавства у сфері правосуддя в Україні. Разом з тим, зазначені вище принципи повинні постійно аналізуватися з метою вдосконалення практики їх застосування на місцях, а у випадку наявності прогалин – удосконалюватися та адаптуватися до розвитку сучасних комп'ютерних технологій. На сьогодні для України є нагальним завданням покращити якість правосуддя, зокрема, шляхом зменшення тривалості розгляду справи у суді, модернізувати електронне судочинство, підтримувати використанням новітніх електронних (комп'ютерних) технологій для досягнення передбачуваної справедливості у судовому процесі тощо.

Висновок. Штучний інтелект – майбутнє судового процесу, він змінить філософію та правову природу здійснення судочинства, дозволить адаптувати юридичні процеси під розвиток суспільних відносин, які існують на час його запровадження, але з дотриманням моральних та процесуальних норм щодо застосування різних проявів ШІ в юридичному процесі. Разом з тим, людина має контролювати використання ШІ у судочинстві, нести відповідальність.

Література:

1. Кушерець Д., Хмара М. Вплив штучного інтелекту на розвиток міжнародного освітнього середовища. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. 2020. № 2(52). С. 47–56.

2. Наприклад, Кармаза О. О. Правова природа штучного інтелекту та цифрових технологій у цивілістичному процесі України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 4. С. 24–30.

3. Наприклад, Кармаза О. О., Федоренко Т. В. Принципи штучного інтелекту в правосудді України. *Право і суспільство*. № 2. 2021. С. 18–25.

4. Розпорядження Кабінету Міністрів України. Про схвалення концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. 2 грудня 2020 р. № 1556-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>

5. Американський суддя використав штучний інтелект для винесення вироку. URL: <https://noworries.news/amerykanskyj-suddya-vykorystav-shtuchnyj-intelekt-dlya-vynesennya-vyroku/#>

6. Рада Європи та штучний інтелект. URL: <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/home>